

(2) Vide Voetum in Pandect l. 4 tit. 1 n. 5 et 4.

7. Petita in integro restitutione, omnia in suo statu manere debent, donec res finita fuerit (1); et ideo latae sententiae executio suspenditur, perinde ac appellatio interposita fuisset (2). Ea vero inde impetrata, omnia ad pristinum statum vocantur; laesio removetur, et quae sua sunt, unusquisque recuperat (3). Nam restitutio prodest non tantum illi, qui eam impetrat, sed etiam illi, contra quem conceditur, quoniam utrique suum tribuendum est. Sed qui rem recuperat, solvere debet impensas quas alter in rem fecit (4).

(1) L. unic. cod. in Integr. restit. postul. ne quid novi fiat.

(2) Cap. 6 de In integr. restit.

(3) L. 25 §. Restitutio ff. de Minor.

(4) Cap. 1 de la integr. restit., c. 11 de Reb. eccles. alien.—L. 2 tit. 25 Part. III.

8. Etiam à supplicatione Principi oblata, quam et *revisionem* appellamus (1), adjuvantur ii, qui appellationis remedio uti nequeunt. Quae supplicatio diei potest querela adversus molestiam, sive gravamen iudicis, à cuius sententia, propter ejus excellentiam statuto, aut Principis constitutione, appellare non licet (2). Ea vero si proponatur intra decem dies post latam sententiam, efficit, ut eadem sententia non aliter exitum habeat, nisi victor fidejussionem præbuerit tantum restituendi cum ultimis augmentis, quantum fuerit in condemnatione, si sententia revocetur (3). Elapso quoque decennio recte intra biennium hæc supplicatio proponitur; sed tunc nulla cautione opus est, ac sententia statim vim, et exitum habet (4).

(1) Multi supplicationem à revisione distinguunt, et hanc illi quidem affinem, non omnino similem faciunt. Confer Benderum de Revision. in proem. n. 18 et seq., et Hilligerum ad Donellum de Jur. civil. l. 28 c. 6 §. 15 not. 22 t. 6 col. 418 et 419 ed. Lucæ cit.

(2) L. unic. cod. de Sentent. præfect. prætor.

(3) Auth. Quæ supplicatio cod. de Præcib. Imper. offeren., quæ Authentica sumpta est ex Novell. 119 c. 5. Vide Cujacium in cod. de Sentent. Præfect. Prætor. opp. t. 9 col. 939 ed. cit. Sed jam plerisque in locis fori usu receptum est, ut supplicatio intra dies decem Principi oblata sententiae executionem suspendat, neque ulla habeatur ratio cautionis de restituendo, quam forte victor emittere velit.

(4) Consule Voetum ad Pandect. l. 49 tit. 2, qui ea de re copiose disputat.

In Hisp. *supplicatio* fit coram Reg. Auditoriis: tit. 21 lib. 11 *Novis. Compilat.*

9. Quemadmodam vero qui causa cecidit, iudicium antea gestum infirmari postulat, ita qui superior discessit, illi vim majorem sæpe addendam curat, quod sit potissimum Apostolicæ Sedis confirmatione. Agunt ea de re Decretales in titulo de *Confirmatione utili, vel inutili*. Apostolica hæc confirmatio, cum facta est causa cognita, præcidit omnem controversiam; adeo ut res à Summo Pontifice confirmata amplius in discrimen revocari non possit. Contra vero si edita est re non cognita, atque *in forma communi*, ut ajunt, ea quidem impedimento non est, quominus iudex rem noscat; quia confirmatio conditionem habet, modo justa sit sententia, de qua quærebatur (1).

(1) Cap. 1 ibique Glossa v. Confirmationem, et c. 2, et c. 7 de Confirmat. util. vel inutil. c. 5 de Concess. præben. c. 14 de offic. et potest. delegat.

10. In primis autem curandum est, ut à Pontificia confirmatione procul absit omne obreptionis, aut subreptionis vitium; scilicet, ea non est impetranda aut falsa narrando, aut vera malitiose reticendo (1). Quod merito transfertur etiam ad cetera Apostolicæ Sedis mandata, decreta, confirmationes, quæ, cum in iis obreptio, aut subreptio inest, vim nullam habent. Hodie de vi, aut justitia privilegii, mandati, aut confirmationis Sedis Apostolicæ disputari non solet, nisi primum ab ipso Pontifice *oris*, ut vocant, *aperitio* fuerit impetrata.

(1) Cap. 1 et 2 de Confirmat. ult. vel inutil.

TITULUS XVII.

DE ARBITRIS.

1. PER ARBITROS, ET TRANSACTIONES LITES TOLLUNTUR.—2. QUI ARBITER?—3. ARBITER, VEL NECESSARIUS, VEL VOLUNTARIUS.—4. QUIBUS IN REBUS NECESSARIUM ARBITRI ASSUMANTUR?—5. ARBITRI VOLUNTARIUM NULLAM HABENT JURISDICTIONEM.—6. SENTENTIA AB ARBITRO LATA, QUAM VIM HABEAT?—7. QUI ARBITRI ESSE POSSINT?—8. UNUS NE, AN PLURES ARBITRI ELIGENDI?—9. QUOMODO PLURES ARBITRI JUDICARE DEBEANT; ET QUID AGENDUM, SI INTER SE DISSSENTIANT?—10. QUANDO ARBITRI COGENDI AD FERENDUM JUDICIUM?—11. QUOMODO AB ARBITRIS JUDICANDUM?—12. QUÆ CAUSÆ REJICIANT ARBITRIUM?—13. ARBITRI JUDICIUM AD BONI VIRI ARBITRIUM QUANDO REDIGATUR?—14. QUIS ARBITRI EXECUTIONEM DECERNAT?—15. QUOMODO EXPIRENT ARBITRIA?

1.

FORENSEM strepitum, longasque, ac periculosas iudiciorum ambages declinaturi, non raro controversias omnes arbitratorum fidei

dijudicandas committimus, aut initis mutuo consensu pactis, et transactionibus sedamus, atque componimus. Itaque posteaquam de judiciis actum est, aliqua etiam de arbitris, et aliqua item de pactis, et transactionibus addenda sunt.

2. Arbitr in libris juris civilis sæpe est iudex à Prætorè datus (1); sed tamen distinguitur ab eo, quem proprie iudicem appellamus (2). Qui bonæ fidei judiciis datur, arbiter, qui stricti juris, iudex est; uterque constituitur à Magistratu, qui dati ab se iudicis, aut arbitri sententiam exequitur (3). Nobis hoc loco arbiter est iudex ad cognoscendam, finiendamque controversiam litigantium voluntate constitutus, sive id ipse legis imperio fecerint, sive sponte sua (4).

(1) L. 5 cod. Commun. div.

(2) L. 7 ff. ad L. Jul. repet., L. 15 ff. de Re iudic. §. 4 Inst. de Act.

(3) L. 15 cit. ff. de Re iudic. Confer Brissonium de Verb. signific. v. Arbitr.

(4) Arbitr ab eo distinguitur, quem nos *arbitratorem* vocamus, quod quidem vocabulum Jus Civile ignoravit, rem tamen ipsam recte novit. Arbitrator autem dicitur, qui sine ulla iudicii forma ex æquo, et bono lites suo consilio, et auctoritate studet componere: L. 14 §. Receptisse ff. de Recept. qui arbitr. recep., vel conventiones, aliaque ad finem bonum perducit, adhibeturque in contractibus, ut rerum pretia, mercedem operarum, lucrum, aut damnum, ceteraque similia boni viri arbitrio constituat: L. 70 §. Gener. ff. de Jur. dot. L. 76, 77, 78, 79 ff. Pro socio, §. 4 Inst. de Locat. §. 2. Inst. de Empt. L. ult. cod. de Contrahen. empt. Confer Cujacium in l. 4 qu. Pauli L. 77 opp. t. 5 col. 966 seq.—V. huj. tom pag. 27, N. S.*

3. Nam alii sunt arbitri, quos ipsi quidem litigantes sumunt, sed legis jussu, et alii sunt, quos ipsi suo arbitrio, ac libera voluntate constituunt; et hi *voluntarii*, illi vero *necessarii* appellantur (1). Arbitri necessarii veri iudices sunt, quoniam dantur à lege, vel Principe, vel Magistratu, qui eos eligere cogunt; ideoque habent jurisdictionem, eorumque sententia vim accipit rei iudicatæ, ab eaque appellatur (2). Retinent tamen nomen arbitrorum, quoniam mutuo partium consensu eliguntur, ut arbiter pro socio, tutelæ (3).

(1) Arbitri libera litigantium voluntate electi, proprie compromissarii, legis autem imperio constituti, juris arbitri dicuntur. Atque hi quidem originem ducunt à iudicibus, qui olim dabantur in negotiis bonæ fidei, partium voluntate electi L. 17 ff. de Judic., qui ex æquo, et bono arbitrari de lite poterant, et quorum in Jure Romano sæpe mentio est L. 7 ff. de Negot. gest. L. 1 ff. de Pact. dotal. L. 47 ff. Famil. ercise. Quin etiam hi dabantur ad articulos incidentes definiendos, veluti ad probandos fidejussores, à quibus etiam ap-

pellari poterat, cum instar iudicum pedaneorum essent L. 9 ff. Qui satisd. cogan.

(2) L. 9 ff. Qui satisd. cogan., L. 25 ff. de Appell. c. 11 de offic. deleg. in 6.

(3) Consule Cujacium in L. 16 cod. de Judic. opp. t. 9 col. 153 ed. cit.

4. Plura autem negotia sunt, quæ leges ab his arbitris expediti volunt. Ita jure civili, si delegati iudices suspecti habeantur, eligendi sunt arbitri, qui ipsam principem causam dijudecent (1); itemque jure canonico, cum iudices super revocatione Literarum Apostolicarum inter se non consentiunt (2), aut cum datus iudex suspectus est, arbitri constituuntur (3). In Africana Ecclesia eligi debebant arbitri, qui noscerent appellationes à sententia synodi provincialis (4); et nunc jure municipali quarundam regionum sancitum est, ut eorum, qui inter se certo cognationis gradu conjuguntur, lites arbitrorum iudicio committantur.

(1) L. 16 cod. de Judic.

(2) Cap. 11 de offic. et potest. delegat in 6.

(3) Cap. 59 de offic. et potest. deleg., c. 44 de Rescript. c. 41 §. 2, et c. 61 de Appellat. c. 4 de For. competen.

* Notandæ hæc *Decretalium* sanctiones, in quibus iudicis *recusatio* stabilitur et ordinatur.*

(4) Can. 69 cod. African. apud Dionysium Exiguum in Biblioth. Justelli t. 1 p. 582.

5. Arbitri voluntarii nullam habent jurisdictionem, sed tantum notionem, nec proprie iudices sunt, quos privatorum consensus facere non potest (1); sed tantum ex compromisso iudicis partes suscipiunt (2). Compromissum est conventio, qua litigantes controversiam alicujus iudicio subiciunt, spondentque, se arbitri sententiæ parituros (3). Accepta ab arbitrio conventio *receptum* dicitur (4). Hoc autem promittunt litigantes vel mutua stipulatione, vel nudo pacto, et interdum etiam pro eorum arbitrio adjecta pœna, per quam ipsi firmiori vinculo obstringuntur.

(1) L. 5 cod. de Jurisdic.

(2) L. 14 §. 2 ff. de Recept. qui arbitr. recept.

(3) L. 11 §. 2 ff. eod., c. 10 de Arbitr.

(4) L. 25 §. 2 ff. eod., c. 4 de Arbitr.

6. Antiquo jure etiam jurisjurandi religione compromittentes suam obligabant fidem; tum id vetuit Justinianus (1); sed jure canonico recte emittitur jusjurandum, et emissum valet (2).

Cum compromisso adjecta pœna est, quæ adjectur, et omittitur arbitrio litigantium (3), tum civili, tum canonico jure locus est petitioni pœnæ, non exceptioni rei judicatæ, quam arbitrium minime parit (4); cum pœna est omissa, *incerti actio* à jure civili comparata est (5). Justiniani lege (6) si pactum sine pœna est *arbitri sententiæ stari*, et litigantes aut sententiam subscripserint, aut decem dierum silentio confirmaverint, reo pacti exceptio, actori in factum actio conceditur. Sed hodie sublatis jam civilis juris subtilitatibus, quodvis compromissum, etiam nudo pacto initum, actionem, et exceptionem parit. Nam passim recepta sententia est, etiam ex nudo pacto actionem, et exceptionem oriri; sive id ex jure canonico, aut potius ex ejus interpretatione in mores traductum fuerit, sive quod labentibus annis grave, et absurdum visum fuerit, etiam in nudis pactis fidem fallere (7).

- (1) Auth. Decernit cod. de Recept. et arbitr., Novell. 32 c. 41 §. 1.
- (2) Cap. 2 de Arbit.
- (3) L. 52 §. ult. ff. de Recept., c. 9 de Arbitr.
- (4) L. 2 ff. de Recept., c. 9 de Arbitr.
- (5) L. 52 §. ult. ff. de Recept.
- (6) L. 5 cod. de Recept. et arbitr.
- (7) Confer Gudelinum de Jur. novissim. l. 3 c. 5 n. 8 et seq., Vinnium de Pactis c. 7, Voetum ad Pandect. l. 2 tit. 14 n. 9., Grotium Manud. ad jurispr. Holland. l. 5 c. 1.

7. Omnes, qui judices, ii ferme arbitri esse possunt, sive sint privati homines, sive magistratus (1), judicesve ordinarii, aut delegati (2). Quin etiam ab hoc officio non repelluntur infames, et libertini (3), filii quoque causam patris cognoscere non prohibentur (4). Haud tamen arbitri constitui possunt servi, pupilli, furiosi, amentes, et similes (5), minores annis viginti (6), itemque ex jure civili mulieres (7); quamquam eis jus canonicum arbitrium permittat, si lege, aut moribus ordinariam habeant jurisdictionem (8). Laici quoque in rebus spiritualibus arbitri esse nequeunt (9); nisi cum Episcopi auctoritate clericis sint adjuncti, aut jussi à Summo Pontifice arbitrium susceperint (10); denique excommunicati vitandi, quorum societatem refugimus, arbitri munere fungi non possunt.

- (1) L. 5 et 4 ff. de Recept. arbitr. qui arbitr.
- (2) Inquit Ulpianus in L. 9 ff. eod. non posse judicem *arbitrium recipere ejus rei, de qua judex est*. Sed civili juri à Canonico derogatum plerique sentiunt. Ut sit, certe jure Canonico tum ordinarii, tum delegati judices arbitri esse possunt, uti patet ex c. 5, 7, 10 de Arbitris, et c. 14 de Præsumpt.

- (3) L. 7 ff. de Recept. arbitr. qui arbitr., can. 2 §. cognitores c. 3 qu. 7.
- (4) L. 6 ff. eod.
- (5) L. 9 ff. de Recept. arbitr. qui arbitr. recep.
- (6) L. 46 ff. eod. Late ea de re disputat Voetus ad Pandect. l. 4 tit. 8 n. 7.
- (7) L. ult. cod. de Recept. et arbitr.
- (8) Cap. 4 de Arbitr. Cujus historiam tradit Mantique Annal. Cisterciens. t. 3 an. 204 c. 5. Confer etiam Gujacium Observ. l. 13 c. 23 opp. t. 3 col. 348 ed. cit.
- (9) Cap. 8 de Arbitris.
- (10) Cap. 9 eod.

8. Tam unus, quam plures arbitri constitui possunt, iique tum pares, tum impares numero; licet satius sit impares numero eligere, ut hoc modo, si dissentiant, ratum firmum habeatur quod à pluribus definitum fuerit (1). Nam scitum est, quod cum omnium, qui judices dati sunt, sententiæ inter se non conveniunt, litem finit judicium, quod plures numero ediderunt; cum autem cuncti sunt opinione discordes, præfertur sententia ejus, qui minorem summam constituit, quoniam summa minor in majori continetur, ideoque omnes in eam consenserunt (2).

- (1) Cap. 1 de Arbitris.
- (2) Cap. 1 eod. in 6, L. 52 §. Si plures ff. de Recept. arbitr. qui arbitr.

9. Jure civili, cum plures arbitri electi sunt, omnes conjunctim judicare debent; nisi cautum nominatim sit, ut uno absente, reliqui negotium expediant (1). At jure canonico, si unus citatus, nec impeditus adesse nolit, recte præsentibus controversiam finiunt (2); quod rectissime sancitum est, ut lites exitum habeant celeriores. Quod si duo arbitri constituti sint, iique inter se in judicando dissentiant, secundum jus civile tertius sumitur in compromisso designatus; sed eo non designato, solvitur compromissum, quoniam in hoc tertio eligendo arbitri dissentire possunt (3). Sed hodie semper duobus arbitris, quorum est dissimile judicium, integrum est tertium, etiam non nominatum, sumere, qui litem finiat; modo litigantes expresse non contradicant (4); quod juris canonici disciplinæ consentaneum est (5).

- (1) L. 19 §. Item, et L. 20 et 21 ff. de Recept. arbitr.
- (2) Cap. 2 de Arbitris in 6.
- (3) L. 19. Si in duos ff. de Recept. arbitr.
- (4) Arbitris dissentientibus posse litigantes à compromisso resilire certum est, cum id eis à lege permittatur. Itaque si litigantes testationibus suis denuncient, ne tertius eligatur, aut ne sententiam dicat, non intelligo, quomodo hic tertius, in quem nunquam litigantes consenserunt, arbiter efficiatur.

tur; cum nemo sine partium voluntate salis idoneus arbiter esse possit. Consule Voetum ad Pandect. l. 4 tit. 8 n. 15.

(5) Cap. 61 de Appellat.

10. Arbitri iudicium sponte suscipiunt, quoniam, ut eleganter inquit Ulpianus (1), hæc res libera, et soluta est, et extra necessitatem jurisdictionis posita. Sed quod initium voluntarium erat, fit postea necessarium; quoniam qui arbitrium susceperunt, videntur suam obligasse fidem, quam eos liberare oportet. Itaque arbitri semel suscepto munere omnino fungi debent, et repugnantes coguntur imperio magistratus (2); nisi justam habeant causam, propter quam sui officii partibus non satisfacere impune possint. Ita si litigantes arbitrum infamaverint, aut eo spreto, et contempto, ad alium arbitrum iverint, si graves inter ipsos inimicitiae ortæ sint, impune arbitrium abjicitur; similiter adversa valetudo, necessaria profectio, munus reipublicæ, aliaque similia justam præbent abjiciendi, aut saltem differendi arbitrii causam (3).

(1) L. 3 §. 4 de Recept. qui arbitr.

(2) L. 3 §. 1 cit., et L. 22 ff. eod.

(3) Confer Huberum Prælect. ad Pandect. l. 4 tit. 8 n. 7, et Heineccium eod. loc. §. 540 opp. t. 2 p. 135 ed. Neap. 1769.

11. Pendet autem ex indole præsertim, et ratione commissi, quo modo, quoque ordine procedere, quam potestatem habere, quam contra non habere, quot numero esse, intra quod tempus, et quibus de rebus arbitri iudicare debeant (1). Generaliter ferenda est ab arbitris sententia loco, in quem commissum fuit (2); die non feriato (3); tempore convento, nisi litigantes nullum tempus desiniverint, vel ejus prorogandi arbitris dederint facultatem, vel arbitri jurent, sibi nondum liquere (4); partibus præsentibus publicanda est (5), nisi aliud populorum moribus receptum sit; denique ferenda est de negotio, quod datum fuit, non de alio (6); et si plura negotia commissa sunt, de omnibus est iudicandum (7). Possunt quoque arbitri alios eligere, qui controversiam definiant, cum hanc potestatem à litigantibus acceperunt (8), non item cum ea de re nihil actum est (9).

(1) Confer cap. 1 et 12 de Arbitris.

(2) L. 27 §. Si arbiter ff. de Recept. qui arbitr. receper.

(3) L. 2 et 7 eod., et L. 41 ff. de Recept. qui arbitr.

(4) L. 14 L. 50 L. 53 L. 55 ff. de Recept. qui arbitr. receper.

(5) L. 52 §. Si quis ff. eod.

(6) L. 57 §. de Officio ff. eod.

(7) Id vero plenum commissum appellatur L. 25, et L. 27 §. Plenum ff. eod.

(8) Cap. 15 de Arbitris.

(9) L. 57 §. Quæsitum ff. de Recept. qui arbitr. receper.

12. Non in omnibus tamen causis arbitri adhiberi possunt, sed in iis tantum, quæ privati arbitrii sunt; quoniam per simplicem arbitri notionem expediri non possunt, quæ ad jus publicum pertinent, et publicam auctoritatem desiderant. Ergo rejiciunt arbitrium causæ restitutionis in integrum, criminales, in quibus criminaliter agitur, item causæ status, scilicet ingenuitatis, natalium, libertatis (1), actiones populares, et famosæ (2), similiter causæ matrimoniales (3); quippe quæ omnes vires superant privatæ potestatis. Etiam causæ exemptionum, quod in iis agitur de Jure Summi Pontificis, per commissum nosci, expediturque non possunt (4).

(1) L. 57 §. Julianus de Recept. qui arbitr. receper. L. ult. eod. Ubi et apud quem cognosc. restit. in integr. c. 9 de In integr. restit.

(2) L. 57 §. Julianus ff. de Recept. qui arbitr. receper.

(3) Cap. penult. de In integr. restit. Verum sponsalia de futuro non rejiciunt commissum, quoniam ea mutuo consensu dissolvuntur. Cap. 2 de Sponsal.

(4) Cap. 5 de Arbitris.

13. Arbitri pronuntiatio sententia proprie non est, sed à juriconsultis arbitrium (1), passim vero fori usu *laudum* vocatur (2). Ab eo non datur appellatio, quoniam absurdum esset diuturna lite vexare eos, qui ad arbitros iverunt, ut se à litium ambagibus, et impensis liberarent; arguere vero semetipsum debet qui compromisit, si minus æquum iudicem elegit (3). Verum ut sententiæ ab arbitro prolatae iniquitas, atque error emendetur, passim in foro receptum est, ut illa ad arbitrium boni viri redigatur. Quam *reductionem* intra decem dies postulat, qui causa cecidit, atque ita vim, et cursum sententiæ suspendit (4). Magnam autem hæc *reductio* cum appellatione affinitatem habet, ac per eam negotia arbitris antea commissa ad ordinarium iudicem deferuntur.

(1) L. 9 ff. Qui satisd. cog.

(2) Inferiori latinatis ævo *iudicare* dictum est *laudare*. In l. 2 de Feudis c. 20 scriptum est: *laudatum sæpe scio*, hoc est, *judicatum*. Consule Hottomannum de verb. Feudal. Turnebus Advers. l. 14 c. 112 vehementer objurgat juriconsultos, quod barbaro *laudi* vocabulo utantur, cum arbitri senten-

tia *arbitrum* latine dicatur. Verum hoc quidem est, quod Turnebus dicit de barbarie vocabuli *laudi*; sed elegantiores jurisconsulti *arbitrii* verbo usi sunt, et ita sane loquitur Cajus cit. L. 9 ff. Qui satisd. cog.

(3) L. 52 §. Stari ff. de Recept. qui arbitr.

(4) Confer Voetum in Pandect. l. 4 tit. 8 n. 25 et seq.

14. Ceterum cum arbitri voluntarii nullam habeant jurisdictionem, eorum arbitrium vim, et exitum non habet, nisi præsto sit auctoritas Magistratus, seu Judicis ordinarii, cujus imperio arbitrii executio perficitur. Hoc autem imperium ad illud exequendum non accomodat Magistratus, nisi primum re cognita intelligat, dignum revera esse arbitrii iudicium, quod à litigantibus observetur.

15. Expirant arbitria mutuo consensu, morte compromittentium, nisi etiam hæredum facta sit mentio (1), uno alterove ex arbitris mortuo (2), nisi cautum compromisso sit, ut uno ex arbitris vita functo, reliqui iudicent (3), lata sententia, interitu rei, de qua litigatur, lapso tempore constituto, nisi illud iustis de causis, uti demonstratum supra est, prorogatum fuerit.

(1) Cap. 10 et ult. de Arbitr. L. 52 §. Si heredis ff. de Recept. arbitr.

(2) Cap. 50 de Testibus.

(3) Cap. 42 de Offic. et potest. delegat.

* De Arbitris jure Hisp., vid. II. tit. 4 *Partite III*; 4 tit. 17 lib. 11 *Novis. Compilat.*; Doct. Jo. Sala opus *Ilustracion del Derecho Real de España*, lib. 5 tit. 2, nn. 28 ad 40.*

TITULUS XVIII.

DE PACTIS ET TRANSACTIONIBUS.

1. QUID PACTUM?—2. PACTI LIBERATORII EXEMPLA.—3. PACTA SACRIS CANONICIS NON PROBATA.—4. PACTA OBSERVANDA.—5. TRANSACTIONIO, QUID?—6. UT EA VALEAT, QUÆ REQUIRANTUR?—7. EFFECTUS TRANSACTIONIS.—8. QUI TRANSIGERE POSSINT?—9. QUIBUS DE REBUS TRANSACTIO FIERI NEQUEAT?

1.

Non solum arbitris, sed etiam pacto, et transactione lites finire possunt. Pactum ab Ulpiano definitur (1) duorum, vel plurium in idem placitum consensus: patetque latissime in jure de pactis disputatio. Nos hoc titulo non de pactis universe agimus, sed illud tantum persequimur genus pactorum, quibus lis extinguitur, et quæ vulgo *liberatoria pacta* appellantur.

(1) L. 1 ff. de Pactis.

2. Pacti liberatorii in jure civili multa exempla sunt (1), atque illud prodest ad exceptionem, quæ vel pacti conventi exceptio, vel exceptio doli dicitur, quoniam dolo agit, qui contra pacti fidem agit (2). Jure quoque canonico cautum, et provisum est, ut pacta diligenter observentur, adhibita etiam, ubi opus fuerit, iudicis auctoritate (3); modo pactum honestum, licitum, possibile sit (4), jus tertii non lædat (5), fiatque ab iis, qui paciscendi obtinent potestatem.

(1) *Si paciscar, ne iudicati, vel incesarum ædium agatur, pactum valet. Si paciscar, ne operis novi nunciationem exequar. . . . si ex re familiaris operis novi nunciatio sit facta, liceat pacisci.* Sunt hæc liberatorii pacti exempla, quæ proponit Ulpianus in L. Juris gentium 7 §. Si paciscar ff. de Pactis. Simile est exemplum Pauli in L. 27 §. Si cum mihi ff. eod. cuius hæc verba sunt: *si cum mihi decem deberes, pepigero, ne à te viginti petam, in decem tibi prodesse pacti conventi, vel doli exceptionem placet.*

(2) *Doli exceptionem subsidium esse pacti exceptionis,* inquit Ulpianus L. 10 §. Plerumque ff. de Pactis.

(3) Cap. 1 et 5 de Pactis.

(4) Cap. 4, 5, ult. eod.

(5) Cap. 7 eod., c. 2 eod. in 6.

* V. notissimam in Hisp. leg. 1 tit. 1 lib. 10 *Novis. Compilationis*, quæ ex quolibet pacto honesto, ac serio inito obligationem inducit.*

3. Pacta quæ sacris canonibus nominatim improbantur, sunt pactum de beneficio ecclesiastico pecunia, aut alia re pretio æstimari solita resignando (1); de concedenda ecclesia ea lege, ut post obitum provisi alius succedat (2); de solvenda graviori pensione, ut quis facilius ecclesiam obtineat (3); pactum, quo monachi aliis sua bona locant, ut hi aut decimas sibi solvant, aut apud eosdem eligant sepulturam in perniciem ecclesiæ parochialis (4).

(1) Cap. 4 de Pactis.

(2) Cap. 5 eod.

(3) Cap. 6 eod.

(4) Cap. 7 eod.

4. Cetera pacta, quæ non bonis moribus adversantur, non res impossibiles, turpesve continent, non in animæ detrimentum vergunt, postremo, quibus nihil jure obstat, custodienda, observandaque diligenter sunt. Hinc privilegiis etiam, quæ privatim sua, et propria sunt, abdicare se unusquisque potest (1); valet—